

TÜRK ŞİİRİNDE NAZİRE GELENEĞİ VE KUL HİMMET'İN ŞİİRLERİNDE NAZİRECİLİK

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÇANDIR
Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe Öğretmenliği Bölümü

ÖZ

Nazirecilik Türk Edebiyatının en eski geleneklerinden biridir. Bu gelenek hem Divan edebiyatında hem de Halk edebiyatında çoklukla uygulanan bir şiir yazma şeklidir. Her şair, çağdaşı ya da kendinden önce yaşamış usta şairlerin çok beğendiği şiirlerini taklit ederek benzerini yazmak ister. Bu şiirlere nazire söylemek / yazmak aynı zamanda kendi şairlik gücünü de ortaya koyacağı için önemlidir. Türk şiir geleneğinde bir şairin şiirlerine nazir yazmak onun sevildiğini göstermesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Makale konumuz olan Kul Himmet de döneminde çok sevdiği halk şairlerinin bazı şiirlerine nazire yazdığı gibi kendisinin birçok şiirine de nazire yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nazirecilik, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Halk Şiiri*

NAZİRE TRADITION IN TURKISH POETRY AND NAZİRECİLİK IN POEMS OF KUL HİMMET

ABSTRACT

"Nazirecilik" is one of the oldest traditions of Turkish literature. This tradition is a poem writing technique that is commonly used in both Divan literature and folk literature. Each poet wants to imitate his favourite poems of great poets who lived before him and produce similar ones. Writing nazires for these poems is important, because at the same time, it shows the imitator's power of poesy. In Turkish poem tradition, writing nazire for poems of a poet is also important, because it proves the popularity of the imitated poet. Kul Himmet, who constitutes the subject matter of this article, also wrote nazires to some poems of his favourite folk poets and many nazires have been written for his poems by others.

Keywords: *Nazirecilik, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Folk Poetry*

GİRİŞ:

Klasik Türk edebiyatı geleneği içinde şiire yeni başlayan (nev-heves) şairlerin yetişmesinde bir yöntem olan ve âdeta bir okul görevi üstlenen nazire, edebî terim olarak "Bir şairin şiirine başka bir şairce aynı ölçü, uyak ve redifte yazılan benzerine denir." (Dilçin 1983, 269). "Klâsik sanatlarda evvelkileri takip ve taklit etmek esastır. Bunun yollarından birisi de evvelce bir üstadın yazmış olduğu esere şekil ve muhteva olarak benzeyen yeni bir eser yazmaktır.

Buna nazire adı verilir.”(Okuyucu 2006, 106) O hâlde nazire, “yazıldığı tarihten başlayarak sevilerek okunan ve geniş bir kesimin beğenisini kazanan eski şiirin benzer ifade ve farklı sözcüklerle yeniden yazılması olarak nitelenebilir.”(Zavotçu 2009, 370)

Nazire genellikle ustalık göstermek amacıyla ustaca yazılmış bir manzumenin daha bir ustalıkla söylenebileceğini göstermek için yazılır. (Güler, 2009:513)

Konu ve içerik bakımından başka bir şiiri örnek alan böyle eserler için şura tezkirecileri cevap tabirini kullanmışlardır. Tahir’ül Mevlevi Farsçada “nazire” yerine “cevap”, “tanzir” karşılığında da “cevap”, “goften” denildiğini belirtmiştir. (1973:114)

Her âşık kendinden önceki âşıkların şiirlerini okur, duyar ve etkilenir. Kendi çizgisini oluşturmada, kendinden önceki dönemin etkisi inkâr edilmez boyuttur. Bu etki kimi zaman, “usta-çırak” geleneğinde olduğu gibi, *usta âşığa bağlılık duyarak, ona ait üslûp, dil, ayak, ezgi, konu ve anıları devam ettirme* (Yardımcı, 2002: 222) biçiminde olurken, kimi zaman ise kendinden önce yaşamış bazı âşıkların deyişlerini örnek alarak şiirler yazma şeklinde görülebilmektedir.

Nazire, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “başka bir manzume örnek alınarak aynı ölçü ve aynı uyakla yazılan şiir” (Türkçe Sözlük, 1988, 1075) şeklinde açıklanır. Ahmet Talat Onay ise nazireyi daha çok “şiirin vezin ve kafiyesini, üslup ve mevzuunu taklit eylemek” (Onay 1996: 341) olarak belirtir.

Divan Edebiyatı’nda, 18. yüzyılda özellikle Fuzûlî, Nailî, Bakî, Nabî gibi şairlerle, ardından da Nedim ve Şeyh Galip ile nazirecilik alanında parlak bir dönem yaşandığı görülmektedir. Bu yüzyılda mazmun kullanımında tıkanma yaşanması bu durumun da şiirlerde tekrara düşme yoluna gidilmesi üzerine nazireciliğin önem kazandığı söylenebilir. Nazire yazmada amaç, şiirde en az aslı kadar güzelliği yakalamaktır. “Ama kimi divan şairleri, nazireciliği, bir biçim benzeyişi düzeyinden ileri götürememiş, taklitle sınırlı kalmışlardır.

Değişik yüzyıllarda tertip edilen nazire mecmuaları bu geleneğin ne derece yaygın olduğunun birer göstergesi durumundadır. Mustafa İsen, nazireciliğin bu denli yaygın ve etkin olmasını “Kuşkusuz bu geleneğin bu ölçüde yaygın olmasının temelinde bizzat divan şiirinin konuca fazla değişkenlik göstermeyen özellikleri yatar. Şairler şiire konu bakımından yenilikler getiremeyince aynı konuyu daha güzel işleyebilmenin yolunu aramışlar, bunun sonucu olarak da bir kuyumcu titizliğiyle işlenmiş, her kelimesi üzerinde ayrı ayrı durulmuş, manaca dolgun, fazlalıklardan arınmış şiirler ortaya çıkmıştır.”(İsen;1981,24) şeklinde değerlendirmiştir. Bununla birlikte kanaatimizce nazire geleneğinin, varlığını hemen her yüzyılda yaygın ve etkin bir şekilde sürdürmesinin Cemal Kurnaz’ın deyimiyle şairlerin usta-çırak ilişkisi içerisinde kendilerini yetiştirdikleri bir çeşit okul olmasından kaynaklanmaktadır.

Nazire konusuyla ilgili önemli çalışmaları olan M. Fatih Köksal, çeşitli

kaynakları ve örnekleri incelemesi sonucu bir şiirin başka bir şiire nazire olduğunu tespit etmemizi sağlayan bazı işaretleri şöyle sıralamıştır: “1. Model şiirde kullanılan belirli söz ve kalıplar nazirede de genellikle aynen tekrarlanmıştır. 2. Model şiir “yek ahenk” bir gazelse nazire şiir de onunla aynı konuyu işler. 3. Bazı şairler nazirelerinde tanzir ettikleri şairin adını anar veya şiirin başında kime nazire olduğunu belirtirler. 4. Kimi gazellerin redifleri ya az kullanılan kelimeler veya uzun redifli ifadelerden oluştuğu için bunlara yazılan nazireler kolayca tespit edilebilmektedir. 5. Model şiirde muhteva veya ifade olarak ilginç veya sıra dışı bir özellik varsa bu özellik genellikle nazire şiirde de yer alır” (Köksal 2006: 42-47).

Bu bilgiler ışığında denilebilir ki bir şiir, nazire olmanın hem şekil hem muhteva yönüyle bütün özelliklerine sahip olduğu ölçüde iyi bir naziredir. Bazı yönlerinin eksik olması, şiiri nazire kavramının dışına itmez, “model şiir”e benzemesi ölçüsünde “nazire şiir” olma kalitesi belirlenir.

Nazirenin vezin ve kafiyesi, tanzir edilen şiirin (model/zemin şiir) vezin ve kafiyesi ile aynıdır. Zemin şiirde kastedilen anlam, nazire şiirde de tekrar edilir. Böylece hem zemin hem de nazire şiirde vezin, kafiye redif birliği ile anlam veya kasıt beraberliği/paralellliği söz konusudur, denebilir. Nazire yazma/tanzir etmenin amacı; meydan okumak ve zemin şiiri geçmek olabileceği gibi üstünlük iddiası taşımadan saygı duyulan bir şairin şiiri gibi yazmaya çalışmak, “arzu-yı musavat”, o şaire uymak, tabi olmak ve onun ardından gitmek için de olabilir Nazirede üç temel unsur bulunur: a) zemin şiirle vezin birliği, b) zemin şiirle kafiye ve varsa redif birliği, c) zemin şiirle söyleyiş, anlam ve hayal benzerliği (Köksal 2006: 215).

Bir Divan şiiri özelliği olan nazire geleneği, 1900'lere kadar yeni şiirimizde de görülür. Servet-i Fünun sanatçıları da dâhil olmak üzere, şiire başlayanların birçoğu hep eski tarz şiirler yazarak, nazireler kaleme alarak bu vadede bir müddet gezindikten sonra ancak kendi şiir çizgilerini bulabilmişlerdir. Bu etkileşimde eski şiirin zenginliği ve köklü bir geleneğe sahip oluşu yanında, yaygın olan nazireciliğin şiiri sevenler için bir çiraklık eğitimi sayılabilecek egzersizlerinin de payı vardır. Usta şairlerin de zaman zaman seçtiği bu yol, bir nevi takdir ve iltifat niteliği taşımakta, hatta bir yarıştı ortaya koymaktadır. Bu sebeple, asıl dikkatleri çeken, usta bir şairin kaleme aldığı bir şiire gösterilen ilgi, ona yazılan nazirelerdir.

Âşıklar divan şiirine özenerek aruz ölçüsüyle de şiirler yazmış, şiirlerinde evliya ve enbiya menkıbelerine yer vermiş, nazireler söylemeye başlamış, zorunlu olarak mahlas kullanmışlardır. Âşık şiiri de kendinde olan birçok malzemeyi hem divan şiirine hem de günümüz şiirine aktarmıştır. Bunların yanı sıra etkileşim yolu ile usta âşıkların söylemlerine yakın şiir söyleyen ve önceki usta bir âşığı hatırlatan deyişlere sıkça rastlanmıştır. (Yardımcı 2004: 12)

Bir milletin edebi ortamlarının birbirinden kesin çizgilerle ayrılması mümkün değildir. Bu yüzden nazire geleneğinin halk şiirinde de olması doğal sayılmalıdır. Yalnız halk şiirinde nazirecilik geleneği biraz farklı gelişmiştir.

Âşık her ne kadar, ustasının ya da kendinden önce yaşamış âşığın şiirlerinden etkilenerek nazireler söylese de; şiirler arasında tam benzerlikler söz konusu olmamıştır. Âşıkların irticalen söylemesi veya şekle gerekli önemi vermemesi bu duruma yol açmış olabilir. Bunun yanında pek çok âşığın nazire söyleme geleneğini sürdürdüğü görülmektedir. Örneğin, Karacaoğlan'ın:

“Nasıl methedeyim sultanım seni

Gürcistan iline değer gözlerin

Bir bakışta eylen harâb cihanı

Cezayir Tunus'u değer gözlerin” (Seçmen, 1983: 179) dörtlüğüyle yazılmış şiirine, Hüznî'nin:

“Kızarmış ruhların kudret alması

Ma'cûn-ı Lokman'a değer gözlerin

Kaşlar cellâd lebler hayat çeşmesi

Taht-ı Süleyman'a değer gözlerin” (Oğuz, 1988: 131) biçiminde nazire yazdığı görülmektedir. Halk şiirindeki nazirecilik geleneğinde “usta âşık şiirinin beğenilip tanzir edilmesine memnun olduğu gibi, bir usta âşığın şiirine nazire yazan da ustalığını kanıtlamış olduğu için gurur duyar. Şiiri tanzir edilen de eden de memnun olur.” (Yardımcı, 2002: 260) anlayışı hâkimdir.

Halk şiirinde var olan bu gelenek Kul Himmet'te de kendini göstermiş, çok beğendiği birçok şairin şiirine nazireler yazmış, kendinden sonraki birçok şairi de etkilemiştir. Nesimî, Fuzulî, Hatayî, Yeminî, Viranî ve Pir Sultan Abdal ile birlikte Kul Himmet Alevi toplumunun yedi büyük şairinden biri sayılmaktadır. Bu şairlerden özellikle Alevi şiir geleneğinin en üst makamını teşkil eden Şah Hatayî ve Pir Sultan Abdal etkisi şiirlerinde önemli ölçüde görülmektedir. Bunun yanında Karacaoğlan, Dadaloğlu, Yunus Emre gibi halk şairlerinin şiirlerinden de etkilenmiş ve onlara nazire şiirler yazmıştır.

Kul Himmet, kendisinden sonra gelen şahsiyetleri de etkilemiş, birçok şair onun şiirlerine nazire yazmışlardır. Bu şairlerden 18. yüzyılda Kul Himmet mahlasının sonuna saygı ibaresi olarak “*Üstadım*” sözcüğünü ekleyerek şiirler yazan *Kul Himmet Üstadım* isimli şair, Kul Himmet isminin tamamını alacak kadar bu etkiyi göstermiştir. Yakın zamana kadar Kul Himmet'e ait olduğu düşünülen bu şiirler, gerek konu gerekse biçim yönünden oldukça benzerlik taşımaktadır. Kul Hüseyin adlı bir şair de Kul Himmet'ten etkilenmiş, benzer özellikler taşıyan şiirler yazmıştır.

I. KUL HİMMET'İN ETKİLENDİĞİ ÂŞIKLAR VE ŞİİRLERİ

Kul Himmet'in etkileşim içinde bulunduğu şairlerin başında Pir Sultan Abdal gelir. Öyle ki birçok şiirleri çok küçük farklarla birbirinden ayrılabilir. Alevi- Bektaşî şiirinin öncülerinden olan Pir Sultan Abdal, bu gelenek içinde ismi geçen alelade bir şair değil, manevi unvanı ve yeri olup saygı duyulan birisidir. Bu yönüyle onun şiirlerini taklit etmek ayrı bir onur ve meziyet sayılır. Pir Sultan Abdal kendinden sonra gelen pek çok şair gibi üslûp ve biçim olarak Kul Himmet'i de etkilemiştir. Bu anlamda, nazirecilik geleneği içinde Kul Himmet için Pir Sultan Abdal'ın ayrı bir yeri vardır. Başta Pir Sultan

Abdal olmak üzere, taklit edilen bütün şairlerin şiirlerini tanzir eden Kul Himmet, bu şairlerin şiirlerini okuyarak değil dinleyerek etkisinde kalmıştır. Çünkü bu kadar şairin şiirlerinin bulunduğu kitapların veya defterlerin ellerde dolaşması mümkün değildir. Bir şiirinde;

“Kahpe felek sana n’ettim n’eyledim
Attın gurbet ele parelerimi
Âhirinde beni sıladan ettin
Bulunmaz derdimin çarelerini” (§. 52)

Dörtlüğüyle başlayan Kul Himmet, Pir Sultan’ın:

“Kahpe felek sana n’ettim n’eyledim
Attın gurbet ile taşımı felek
İbtidâ gülmeyen sonra güler mi?
Akıttın gözümden yaşımı felek” (Korkmaz, 1994: 442)

Şiirine nazire olarak yazılmış, benzemeye çalıştığı şiiri geçmiştir. Yine Pir Sultan’ın:

“Âdemoğlu şu cihana gelince
Yeni açmış güle benzer misali
Anasından doğup kırkı çıkınca
Kalaylanmış taşa benzer misali” (Korkmaz, 1994: 442)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinin bir benzerini Kul Himmet:

“Âdemoğlu şu cihana gelince
Kuru ağaçta gül bitmiş gibidir
Kâmil olup on yaşına gelince
Yükünü kumaştan tutmuş gibidir” (§. 102)

Biçiminde dile getirmiştir. Kul Himmet:

“Gel benim derdime bir derman eyle
Âlemler derdine derman olan Şah
Hükmünün üstüne bir ferman eyle
Âlemler hükmüne ferman olan Şah” (§. 22)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinde, Pir Sultan Abdal’ın:

“Gel benim derdime bir derman eyle
Âlemler derdine derman olansın
Özümün hükmüne bir ferman eyle
Âlemler hükmüne ferman olansın” (Korkmaz, 1994: 42)

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire yapmıştır. Yine Pir Sultan’ın:

“Hak Muhammed Ali geldi dilime
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali
Küllü günâhımı aldım elime
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali”

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak Kul Himmet:

“Hak Muhammed Ali geldi dilime
Kalma günahıma mürvet ya Ali
Gine senden imdat ola kuluna

- Kalma günahıma mürvet ya Ali” (§. 43)
Dörtlüğünü söylemiştir. Kul Himmet:
“Horasan’dan kalktım sökün eyledim
Şunda Kul Yusuf’u görmeğe geldim
İndim eşiğine niyaz eyledim
Dergâhına yüzler sürmeğe geldim” (§. 61)
- Dörtlүğüyle başlayan şiirini Pir Sultan’ın:
“Horasan'dan kalktı sökün eyledi,
Elestü deminin yeli geliyor.
Urum abdalları akın eyledi,
Boşandı Kevser'in seli geliyor” (Korkmaz, 1994: 244)
- Dörtlүğüyle başlayan şiirine nazire olarak yazmıştır. Yine şairin:
“Ezelden divane kıldı aşk beni
Hüseyni’yiz mevaliyiz ne dersin
Yine ta’n edersin tarik düşmanı
Hüseyni’yiz mevaliyiz ne dersin” (§. 83)
- Dörtlүğüyle başlayan şiiri ile Pir Sultan’ın:
“Ezelden divane etti aşk beni
Hüseynî’yim Aleviyim ne dersin
Niçin dahledersin, tarik düşmanı
Hüseynî’yim Aleviyim ne dersin” (Korkmaz, 1994: 278)
- Dörtlүğüyle başlayan şiirine nazire yazmıştır. Pir Sultan’ın:
“Hû erenler bir müşkülüm var benim,
Server Muhammed'in nuru kandadır
Aşka düştüm gece gündüz yanarım,
Muhammed Ali'nin nuru kandadır” (Korkmaz, 1994: 397)
- Dörtlүğüyle başlayan şiirinin bir benzerini Kul Himmet:
“Aman mürvet bir müşkülüm var benim
Naci'nin gittiği doğru yol nedir?
Besmeleden sonra Tanrı kelamı
Kudret kalemini tutan el nedir” (§. 101)
- Biçiminde dile getirmiştir. Yine Pir Sultan’ın:
“Gece gündüz yalvarırım pirime,
Seher vakti On'ki İmam sen yetiş.
Kanım kaynar imamların yoluna
Seher vakti On'ki İmam sen yetiş” (Korkmaz, 1994: 235)
- Dörtlүğüyle başlayan şiiri Kul Himmet’te küçük değişikliklerle:
“Gece gündüz yalvarırım pîrime
On’ki İmam seher vakti gel yetiş
Kanım kaynar ehli beytin yoluna
On’ki İmam seher vakti gel yetiş” (§. 118)
- Biçiminde tanzir edilmiştir. Buraya kadar aldığımız ve aşağıda da sunmaya devam ettiğimiz şiirlere bakılınca Ozan Kul Himmet’in Pir Sultan Abdal kadar

olmasa da ona yakın bir derecede dini konularda ehil olduğu görülmektedir. Şah'a bağlılık, Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Âl-i Beyt'e muhabbet hususlarında bugün bile çok önemli sayılabilecek sözleri vardır. Yine benzer konuda Kul Himmet'in:

“Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Dergâhına gider bu yollarımız
Evvel On'ki İmam sevenlerdeniz
Düvaz İmam okur bu dillerimiz” (Ş. 127)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri, Pir Sultan'in:

“Ey yezit bizlerde kıl ü kal olmaz
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Tarikat ehline mezhep sorulmaz
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz” (Korkmaz, 1994: 103)

Şiirine nazire olarak yazılmıştır. Yine nazire olmasa da, Pir Sultan'ın şiirlerinden:

“Seyyah olup şu âlemi gezerken
Bulamadım hakka kail olucu
Muhammed Ali'den kuruldu pazar
Odur bize lütf-ü kerem kılıcı” (Korkmaz, 1994: 328)

Şiirinden etkilenen Kul Himmet:

“Seyyah oldum şu âlemi gezerim
Çıka vardım bir örenin taşına,
Daim ören ne zamandan berisin
Neler geldi neler geçti başıma” (Ş. 7)

Dörtlüğüyle başlayan şiirini yazmıştır. Pir Sultan Abdal'ın:

“Çoktan beri yollarını gözlerim,
Hatırım sormaya yâr sefa geldin.
Gönlümün yemişi bağı bostanı,
Ayva ile turunç nar sen mi geldin” (Korkmaz, 1994: 162)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri ise, Kul Himmet tarafından:

“Çoktan beri yâr gözlerim ben seni
Gönlümün aşnası yâr sen mi geldin
Şu hasta gönlümün bağı bostanı
Ayva turunç elma nar sen mi geldi” (Ş. 79)

Şeklinde söylenmiştir. Kul Himmet'in:

“Yürü bire yalan dünya
Hiç murat almadım senden
Kâh al giydin kâh kırmızı
Yönünü dönderdin benden” (Ş. 147)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri de, Pir Sultan'in:

“Yürü bre yalan dünya
Yalan dünya değil misin?
Hasan ile Hüseyin'i

Alan dünya değil misin” (Korkmaz, 1994: 371)

Dörtlüğüyle başlayan şiirine bir naziredir. Aynı şiir Karacaoğlan’da ise:

“Yörü bire yalan dünya
Senden murad alınır mı?
Pek dolukmuş humar gözler
Buna çare bulunur mu” (Özdemir, 2009: 183)

Biçiminde görülmektedir. Bu üç âşık arasında güçlü bir etkileşim görülmektedir.

Kul Himmet’in Pir Sultan Abdal’dan sonra bu gelenek içinde en fazla etkilendiği ve nazire yazdığı şair Hatayi mahlasıyla şiirler yazan Şah İsmail’dir. Alevi – Bektaşî tarzı şiir geleneğinin önemli isimlerinden olan Hatayi, tıpkı Pir Sultan Abdal gibi yalnızca bir şair değil, manevi liderliğinin yanında siyasi önder olarak da tanınan ve sayılan önemli bir şahsiyettir. Hatayi’nin bu gelenek içinde etkilemediği şair yok gibidir. Onun şiirlerine nazire yazmak, şiir yazmanın ötesinde manevi bir görev olarak da görülmektedir. Bu yönlerden onun pek çok başka şairi olduğu gibi Kul Himmet’i etkilemesi normaldir. Kul Himmet de şiirlerinde Şah Hatayî’nin birçok şiirini tanzir etmiştir. Bunlara örnek verecek olursak; Kul Himmet’in,

“Gel gönül aşk kitabın al eline
Serimize ne yazılmış görelim
Şehadet kelamın getir diline
Din selverine salâvat verelim” (Ş. 65)

Dörtlüğüyle başlayan şiir, Hatayî’nin aynı kafiye ve redifle söylemiş olduğu:

“Aşkın kitabını sen al eline
Serimize ne yazılmış görelim
Salavat kelimesin getir diline
Din serverine salâvat verelim”

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak yazılmıştır. Yine Hatayî’nin:

“Pervaneyi aşk oduna düşüren
Mürüvvet Şah-ı Merdan sana sığındım
Dalga vurup deryaları coşturan
Mürüvvet Şah-ı Merdan sana sığındım”

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak Kul Himmet:

“Pervaneyi aşk oduna yandıran
Aman Şah-ı Merdan sana sığındım
Dalga vurup deryaları coşturan
Aman Şah-ı Merdan sana sığındım” (Ş. 58)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri söylemiştir. Kul Himmet’in:

“Muhabbetten geçen Hak’tan da geçer
Muhabbet de muhabbetten hâsıldır
Ârifler boyuna bir kaftan biçer
Neslin yitirmeyen yine asildir” (Ş. 112)

Dörtlüğüyle başlayan şiir, Hatayî’nin:

“Bâtınımda dedi bana bir aziz
Muhabbetten geçen Hak'tan da geçer
Veren nasibini kesin gıdasın
Muhabbetten geçen Hak'tan da geçer” (Birdoğan, 1991: 86)

Şiiriyle etkileşim içinde yazılmış bir şiidir. Hatayî'nin:

“Sofî mezhebimin nesin sorarsın
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Gözlüye gizli yok ya sen ne dersin
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz” (Birdoğan, 1991: 107)

Dörtlüğüyle başlayan şiirine Kul Himmet:

“Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Dergâhına gider bu yollarımız
Evvel On'ki İmam sevenlerdeniz
Duvaz imam okur bu dillerimiz” (Ş. 127)

Dörtlüğüyle başlayan şiir ile nazire yapmıştır. Bu şiirin bir benzerinin Pir Sultan Abdal tarafından da söylenmiş olması başta Hatayî olmak üzere, yukarıda adı geçen yedi şairin hem kendi aralarında hem de kendilerinden sonra gelenler tarafından taklit edildiklerini göstermektedir. Bu durum da gayet normal karşılanmalıdır. Yine Hatayî'nin :

“Gel gönül yola gidelim
Hak yoldan öte mi dersin
Gel hizmet eyle bir pire
Emeğin yete mi dersin” (Birdoğan, 1991: 134)

Dörtlüğüyle başlayan şiirini Kul Himmet:

“Kalk kardaş yola gidelim
Hak yoldan öte mi dersin
Murad maksuda erelim
Bu söze hata mı dersin” (Ş. 150)

Dörtlüğüyle tanzir etmiştir.

Kul Himmet'in yazdığı şiirleri Hatayî'nin benzetmeye çalıştığı şiirleriyle karşılaştırdığımızda, aynı Pir Sultan Abdal gibi Hatayî'den de geri kalır tarafının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu özellikleriyle bu geleneğin yedi büyük şairleri içinde sayılmayı hak etmektedir.

Anadolu'da efsaneleri ve güzellemeleri ile büyük bir üne sahip olan ve halk tarafından çok sevilip okunan halk ozanlarından biri de Karacaoğlan'dır. Bu özelliğiyle Kul Himmet'i de etkilemiş, ozanımız şiirlerinde ona benzemeye çalışmıştır. Fazla olmasa da birkaç örneği buraya alıyoruz. Karacaoğlan'ın:

“Yer altında sarı öküz
Kim bilir kaç yaşındadır
Dört ayağı yer zulümat
Bir sinecik peşindedir” (Birdoğan, 1991: 175-176)

Biçiminde başlayan şiirini Kul Himmet:

“Yer altında sarı öküz

Hak bilir kaç yaşındadır
Ver anın manasının bana
Dünya anın peşindedir” (Ş. 156)

Şeklinde tanzir ederek söylemiştir. Bu iki şiir kendi içinde kıyaslandığında Kul Himmet’in şiirinin daha başarılı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak nazire yazarın şiirinin daha işin başında konu, kafiye ve redif bakımından elinde hazır malzeme bulunduğundan daha avantajlı olup buluş yapmadan benzerini yazmaya başladığı söylenebilir. Bu durum, bütün edebi dönemler ve bütün yazılan nazireler için geçerlidir. Kul Himmet:

“Hakk’ın haznesinde gizli sır idim
Anamın beline gönderdin beni
Ak mürekkep idim kızıl kan oldum
Türlü irenlere bandırdın beni” (Ş. 51)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinde Karacaoğlan’ın:

“Hakk’ın kandilinde gizli sır idim
Babamın beline indirdin beni
Ak mürekkep idim, kızıl kan ettin
Türlü irenglere yandırdın beni” (Birdoğan, 1991, 257)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinden etkilendiği açıkça görülmektedir. Karacaoğlan’ın:

“Kadir Mevla’m senden bir dileğim var
Muhannet kuluna muhtaç eyleme
Cennet-i âlâyı nasib et bana
Sırat köprüsünden yolum bağlama” (Özdemir, 2009: 212)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinden etkilenen Kul Himmet ise:

“Kadir Allah senden bir dileğim var
İşte ölüyorum halim nic’ olur
Azrail çıktı da göğsüm üstüne
Alıyor canımı halim nic’ olur” (Ş. 114)

Dörtlüğüyle dile getirmiştir. Bunun yanında Kul Himmet’in:

“Efendim cemalin görmeğe geldim
Muhammed Ali’nin nuru sendedir
Ayağına yüzüm sürmeğe geldim
Hasan Hüseyin’in nuru sendedir” (Ş. 99)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinde, Karacaoğlan’ın:

“Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Göster cemalini, görmeye geldim
Şeftalini derde derman dediler
Gerçek mi sevdiğim sormaya geldim” (Özdemir, 2009: 292)

Dörtlüğündeki gibi Karacaoğlan etkisi sezilmektedir.

II. KUL HİMMET’İN ETKİLEDİĞİ ÂŞIKLAR VE ŞİİRLERİ

Kul Himmet’in etkilendiği şairler olduğu gibi, Kul Himmet’ten etkilenen ve onun şiirlerini okuyup yolundan giden şairler de olmuştur. 18. yüzyıl Alevi-

Bektâşî şairlerinden Âşık Veli:

“Ağlar da gezerim dağlar başında
Beni nâgah yere ağlatma Ali
Değirmenler döner gözüm yaşında
Kuru çaylarında çağlatma Ali” (Aslanoğlu, 1984: 28)

Dörtlüğüyle başlayan şiirini Kul Himmet’in:

“Ağlar da gezerim dağlar başında
Yâr elinden yarası var gönlümün
Gündüz hayalimde gece düşümde
Yâr elinden yarası var gönlümün” (Ş. 88)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinden etkilenerek yazdığı görülmektedir. Yine Kul Himmet’in:

“Çok günah işledim senin katında
Ya Ali mürvettir mürvet ya Ali
Sen kerem-kânısın zâhir bâtında
Ya Ali mürvettir mürvet ya Ali” (Ş.44)

Şiirine nazire yazan Er Mustafa isimli şair:

“Çok günah işledim senin katında
Bir de bizim için yalvar Muhammet
Şefaât kânımsın Hakkın katında
Bir de bizim için yalvar Muhammet” (Aslanoğlu, 1961: 12)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri yazmıştır.

Bunlardan başka Kul Himmet’in şiirlerinden etkilenip nazire yazdığı şairlerden biri de 19. Yy.da orta Anadolu’da yaşamış ve yaşadığı dönemden itibaren çok okunmuş ve sevilmiş halk ozanı Dadaloğlu’dur. Dadaloğlu’nun Alevi geleneğinden geldiği konusunda farklı görüşler olduğu için onu doğrudan Alevi şairler içinde söylemek zordur. Ama Dadaloğlu’nun:

“Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Meğer dünya her tarafta bir imiş
Ben dünyayı Al’Osman’ın sanırdım
Meğer dünya dört sultanlık yerimiş” (Kutsi, 1978: 80)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri, Kul Himmet’in aşağıdaki şiirine nazire olduğu anlaşılmaktadır.

“Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Ben Ali’den gayrı bir er görmedim
Kısmet verip âlemleri yaradan
Ben Ali’den gayrı bir er görmedim” (Ş. 60)

Dörtlüğüyle başlayan şiiri dile getirmiştir. Bu örnekten yola çıkarak Dadaloğlu gibi Anadolu’da yetişmiş birçok şairin Alevi gelenekten gelmesi de bu kaynaktan beslendiği ve bu kaynağın Anadolu insanının ortak malı olduğu söylenebilir.

Kul Himmet’in yolundan giden ve isminin sonuna “Üstadım” ismini ekleyerek, kendisine olan saygı ve bağlılığını böylece ifade eden Kul Himmet

Üstadım da, söyleyiş özelliği ve seçtiği konular bakımından Kul Himmet'ten etkilenmiş Alevî- Bektaşî şairlerinden biridir. Uzun zaman Kul Himmet ile karıştırılan ve şiirleri ona verilen Kul Himmet Üstadım'ın, son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda kendisinin 18. Yy.da yaşamış farklı bir kişilik olduğu ve hayatında Kul Himmet'i çok okuyup etkilendiği için "*Kul Himmet Üstadım*" şeklinde bir mahlas aldığı tespit edilmiştir. Şiirleri incelendiğinde, bu etkileşim çok açık bir şekilde göze çarpar. Kul Himmet Üstadım Bir şiirinde:

"Allah medet ya Muhammed ya Ali
Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gülbankı çekelden Bektaşî Veli
Yok, mu gayretiniz dermana düştüm" (Aslanoğlu, 1995: 79)

Diyen Kul Himmet Üstadım'ın şiirinde, Kul Himmet'in:

"Günahlarım çoktur ümidim sensin
Allah medet ya Muhammed ya Ali
Kalmaz günahlara gani sultansın
Allah medet ya Muhammed ya Ali" (Ş. 38)

Dörtlüğüyle başlayan şiirinin etkisi görülmektedir. Yine Kul Himmet'in:

"Gece gündüz hayalinde gezerim
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahlardan bezerim
Özüm dâre çektim sor Hacı Bektaş" (Ş. 117)

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak Kul Himmet Üstadım:

"Ay mıdır gün müdür doğmuş âleme
Yüzünde şavkıyor nur Hacı Bektaş
Musa Peygamber durunca selama
Bin bir kelâmını sor Hacı Bektaş" (Aslanoğlu, 1995: 106)

Dörtlüğüyle başlayan şiirini dile getirmiştir. Kul Himmet'in:

"Kapıya bir sâil geldi
Ya Ali ben acım dedi
Irak yollardan gelmişim
Nana çok muhtacım dedi" (Ş. 134)

Dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak Kul Himmet Üstadım:

"Bugün bize Ali geldi
Elinde hem dolu geldi
Sözümüzün üzerine
Hacı Bektaş Veli geldi" (Aslanoğlu, 1995: 127)

Dörtlüğünü yazmıştır ki bu şiir bugün bile Alevi cemlerinde şevkle okunup dinlenmektedir. Bu durum da yine nazire olarak söylenen birçok şiirin; konu, vezin, kafiye ve redif bakımından hazır olduğu için nazire yazan şairlere büyük kolaylık sağladığını ve başarılı olduğunu göstermektedir. Yine Kul Himmet'in:

"Şunda müşkülümüz seçilmez oldu
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

- Tarık-ı tercüman seçilmez oldu
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle” (Ş. 16)
Dörtlüğüyle başlayan şiirini, Kul Himmet Üstadım:
“Dün gece seyrimde bir dolu içtim
Sultan Hacı Bektaş sen imdat eyle
Çok niyaz eyledim yalvara düştüm
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle” (Aslanoğlu, 1995: 41)
Dörtlüğüyle başlayan şiiriyle nazire yazmıştır. Kul Himmet’in:
“Gafil kaldır gönlündeki gümanı
Bu mülkün sahibi Âli değil mi?
Yaratmıştır on sekiz bin âlemi
Onun rızkın veren Ali değil mi” (Ş. 49)
Şiirine Kul Himmet Üstadım:
“Gafil kaldır gönlündeki gümanı
Bu mülkün sahibi Ali değil mi?
İrşad etti on sekiz bin âlemi
Rızkını da veren Ali değil mi” (Yalıncağı, 1995: 72)
Şeklinde yazdığı nazireyle cevap vermiştir.¹

Buraya kadar ele aldığımız benzer konularda yazılmış şiirlere baktığımızda nazire geleneğinin halk şiirinde de fazlasıyla kendisine yer bulduğu, halk ozanlarının da çeşitli nedenlerle bağlanıp saygı ve sevgi besledikleri kendinden önce gelen birçok şaire nazire yazdığı görülmektedir.

SONUÇ

Nazire, Türk şiirinin ilk örneklerinden itibaren görülen bir nazım türüdür. Divan edebiyatıyla birlikte özellikle 15. yy.dan itibaren Türk şiirinde en üst noktaya çıkmış, pek çok şair tarafından tercih edilmiştir. Birçok araştırmacının da söylediği gibi nazire, konu bulamayan şairlerin hazır bir konuda yazmak istemelerinden kaynaklanabileceği gibi, ustaya benzemek hatta onu geçmek için de tercih edilmiş bir durumdur. Genel olarak söylemek gerekirse bu iki nedenden ötürü ortaya çıktığı söylenebilir.

Farklı yüzyıllarda yaşamış şairlerin birbirleriyle atışmaları anlamına da geldiği için yazıldığı her devirde şiire ilgi duyanlar tarafından merakla takip edilmiş, yazılan nazireleri içinde toplayan “Nazire Mecmuaları” yazılmıştır.

Türk Halk Edebiyatı içinde önemli bir ağırlığı olan Alevi-Bektaşî şairleri ve onların şiir anlayışlarında da nazireye önemli bir yer verilmiştir. Fakat bu yer verme atışma anlamında değil, saygıyla ustaya benzeme, onu yüceltme anlamında değerlendirilmelidir. Bu düşünceyle makalede ele alınan Kul Himmet’in etkilendiği şairlere yazdığı nazireler değerlendirmek istenmiştir.

¹ Bu makaledeki örnek şiirlerin bir kısmı Selay Özcan’ın DEÜ. Sosyal Bil. Ens.’de Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı danışmanlığında yapmış olduğu “*Kul Himmet’in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim*” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Ayrıca Kul Himmet'in şahsında bu gelenekte de nazireciliğin ciddi boyutta olduğu ortaya konulmuştur.

Kul Himmet, kendinden önce yaşamış aynı geleneğin önemli isimlerinden etkilendiği gibi kendisinin de kendinden sonra gelen birçok şairi etkilediği muhakkaktır. Yazının son kısmında bu etkilenen şairlere ve nazirelerine yer verilmiştir. Bu gözle bakıldığında halk edebiyatı şiir geleneği içinde daha pek çok şairin birbirlerine nazire yazdıklarını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

ASLAN Üzeyir, (2009) “*Mu’îdî’ndn Necâtî’ye Nazireleri*”, Turkish Studies Dergisi, Volume 4/2 Winter.

ARSLAN Mustafa, (2012) “Şeyh Gâlib İle Keçeci-Zâde İzzet Molla'nın Gazelleri Arasında Nazire İlişkisi”, *Turkish Studies Dergisi*, Volume 7/1 Winter.

CANPOLAT Mustafa (1995). *Ömer bin Mezîd Mecmmû'atü'n Nezâir*, Metin-Dizin-Tıpkı Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DİLÇİN Cem (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDKYayınları. Ankara.

IRKILATA Mehmet, (2007) *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lis. Tezi, Adana.

İSEN Mustafa (1981), “Divan Şiirinde Nazire Geleneği”, *Mavera*, S. 54 Ankara.

İSEN Mustafa-KURNAZ Cemal (1990), *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yay. Ankara.

GAYİBOV Seyran, (2007) “Hasta Kasım'ın Bir Naziresi Üzerine”, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C.4, S. 2, s.47-53, Ankara.

GÜLER Zülfü, (2009) “Rûz u Şeb Redifli Üç Na't”, *Atatürk Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Hüseyin Ayan Özel Sayısı*, Erzurum

GÜNDÜZ Erol, (2012) “Subhîzâde Feyzî'nin Fehîm-İ Kadîm, Nâ'îlî-İ Kadîm Ve Neşâtî'ye Yazdığı Nazireler”, *Turkish Studies Dergisi*, Volume 7/3, Summer.

KAPLAN Mahmut (1996), *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi Yay. İzmir

KÖKSAL M. Fatih (2003). “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, *Diriözler Armağanı* (Haz. M. Fatih Köksal-Ahmet Naci Baykoca), Ankara.

MENGİ Mine (2010), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay. Ankara

OKUYUCU Cihan (2006). *Divan Edebiyatı Estetiği*, 2.b, LM Kitaplığı İstanbul.

OLGUN Tahir-ul Mevlevi (1974), *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

ONAY Ahmet Talat, (1996), *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Akçağ Yay. Ankara.

ÖZCAN Selay, (2011) *Kul Himmet'in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim*, Dokuz Eylül Ün. Eğitim Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZMEN İsmail, (1998), *Alevi – Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay. C.2, Ankara.

Türkçe Sözlük, (1988) TDK Yayınları, “Nazire” maddesi, Ankara.

YARDIMCI Mehmet, (2002). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yay. Ankara.

YARDIMCI Mehmet, (2004) “*Âşık Veysel'in Şiirlerinde Geleneğe Bağlı Unsurlar ve Etkileşim*”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

ZAVOTÇU Gencay (2009). *Aşk İlinden Gönül Dilinden İnciler*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.